

Fordításoktatási szakmai nap

Károli Gáspár Református Egyetem

2022. január 20., csütörtök

KONFERENCIABESZÁMOLÓ

Idén, 2022. január 20-án, immár ötödik alkalommal rendezte meg a Fordításoktatási szakmai napot a KRE Anglisztika Intézet Nyelvészeti Tanszék Fordítástudományi Kutatócsoportja. A konferencia célja a magyart mint kisebbségi nyelvet (is) oktató fordító- és tolmácsképző határon túli egyetemek bemutatása volt elsősorban abból a szempontból, hogy a magyar nyelv (kisebbségi) helyzete, használata, presztízse hogyan befolyásolja a programok kialakítását és vezetését. A szakmai napon a fordítástudomány széles körében ismert, nem magyarországi egyetemek oktató képviselői tartottak előadást.

A szakmai napot, a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának képviseletében, Horváth Géza, a kar dékánja nyitotta meg, aki hangsúlyozta, hogy az egyetem életében fontos szerepet kap a fordítástudomány, az interkulturális, ami megmutatkozik a KRE képzési programjaiban, kutatási területeiben, publikációiban. Az Intézeteket átfogó Interkulturális és műfordítói szakmai műhelyen belül az Anglisztika Intézet nyelvészeti oktatói (Adorján Mária, Dróth Júlia, Kovács Tímea) által létrehozott Fordítástudományi kutatócsoport szervezi a Fordításoktatási szakmai napokat, és tagjai rendszeresen publikálnak fordítástudományi témakörökben.

A nyitó előadás után Nádor Orsolya, a KRE BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszék habilitált docense, a Hungarológiai Kutatócsoport vezetője részletesen bemutatta a szakmai napon résztvevő intézményeket és azok képviselőit az egyetemekkel több mint harminc évre visszanyúló szakmai együttműködés során szerzett tapasztalatai alapján. Hangsúlyozta annak a fontosságát, hogy az adott ország államnyelve és a kisebbségi nyelvek között jó közlekedés legyen. Sőt, a kisebbség a sajátos nyelvi helyzetéből adódó hátrányát az előnyére is tudja fordítani, ha nem csak két, hanem három, széles körben is ismert nyelv viszonyában is képes közvetíteni. A fordítóképzés segíthet abban is, hogy a magyar nyelv presztízse emelkedhessen a környező országok magyarlakta régióiban.

A nyitó beszédekét követően Dragaschnig Edina, a Grazi Tudományegyetem, Károly-Ferenc Tudományegyetem, Fordítástudományi Oktató- és Kutatóintézet oktatója tartotta meg *A Fordító- és tolmácsképzés a Grazi Tudományegyetemen. Új technológiák keresztüztüzeben az oktatás, a kutatás és a szakma* című előadását. Az 1585-ben alapított egyetemen 1946 óta működik Tolmácsképző. Tizenkét nyelvet oktatnak, köztük a magyart is. Jelenleg 90 oktatója és 775 hallgatója van az Intézetnek. Az előadó elsősorban azt mutatta be, hogyan hat a digitalizáció a fordító- és tolmácsképzőkre. Miután a gépi fordítás mindenki számára szabadon elérhető, a többnyelvű társadal-

makban az információ átadás legfontosabb eszközévé vált. Ráadásul a gépi fordított szövegek az adott kultúra és társadalom a globális piacokon betöltött szerepét is felértékelhetik. Éppen ezért elengedhetetlen, hogy a fordító- és tolmácsképzők foglalkozzanak a gépi fordítással, elsősorban azzal, hogy mitől lesz a gépi fordított jó szöveg. Ehhez szükséges, hogy a hallgatók, vagyis a jövő fordítói és tolmácsai felismerjék, mitől jó vagy rossz egy szöveg. Milyen eszközökkel és folyamatokkal – pl. elő- és utószerkesztés – lehet javítani a gépi fordított szövegek minőségén. Az előadó azt is hangsúlyozta, hogy a nyelvtechnológiákért alkalmazása és az ahhoz szükséges tudás és készségek oktatása alapvető feltétele annak, hogy jövőképes fordítókat és tolmácsokat képezzünk. Ehhez ugyanakkor az is szükséges, hogy a fordító- és tolmácsképzők oktatói is ismerjék ezeket az alkalmazásokat, és folyamatosan bővítsék és egymással megosszák a tudásukat és a tudástranzsfert elősegítő módszereket.

Lehocki Samardzic Anna, egyetemi docens, az Eszéki Jospip Juraj Strossmayer Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék vezetője *Módszertani kihívások a szakfordítók képzésében az észéki Magyar nyelv és Irodalom Tanszék példáján* címmel tartott előadást. Az előadás első felében bemutatta az észéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, amely úgynevezett modulós tantervet követ. Ennek megfelelően a magyar nyelvet teljesen kezdőként és haladóként ismerő hallgatók is tanulhatnak magyar nyelvet és irodalmat. A BA-n a hangsúly a nyelvi készségek megalapozásán és a magyar kultúra alapjainak elsajátításán van. Ez a két szempont szilárd alapokat nyújt az MA-n oktatott transzlológiai tartalmak elsajátításához. A szakfordítók oktatásában fontos szerepet kap a nyelvi készség és a fordítói kompetenciák fejlesztése, ami magába foglalja a terminológiai munkákat is. A terminológia pontos ismerete az anyanyelvűeknél is gondot okozhat, ezért a teljesen kezdőknél még nagyobb hangsúlyt fektetünk a terminológia oktatására. Külön kihívást jelent a (magyar) anyanyelvű hallgatók terminológia oktatása, mert azok sokszor téves regiszterből veszik a példát, helytelen alakban vagy eltérő jelentésben. A jogi terminológia és a jogi szaknyelv oktatása külön gondot jelent a szakon az eltérő nyelvtudásszint miatt. Mivel a legtöbb megrendelés éppen a jogi szövegek fordítására vonatkozik mindkét nyelvirányba, a pontos fordítások elkészítése érdekében rendkívül fontos megismerkedni a megfelelő forrásokkal, adatbázisokkal és fordítási technikákkal. Az előadásban az említett nehézségek áthidalására használt módszertani megoldásokat mutatott be az előadó. Kiemelte a fordításoktatásban alkalmazott konstruktívizmus tanulási modellt, amely a teljes fordítási munkafolyamatot jeleníti meg. A hallgatók ebben a munkafolyamatban különböző szerepeket töltenek be, pl. korrektor, lektor, fordító és megismerik az abban a szerepkörben szükséges szakmai tartalmat is.

A harmadik, *Fordítási és műfordítási tevékenységek a Zágrábi Egyetem hungarológia szakos képzésében* című előadást közösen tartotta Z. Szentesi Orsolya, egyetemi docens, tanszékvezető, és Kristina Katalinić, egyetemi docens, műfordító, a Zágrábi Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Hungarológia Tanszék két oktatója. Elsőként Z. Szentesi Orsolya bemutatta a képzésük felépítését. Kezdő szintű hallgatókra épül a kurzus, nem anyanyelvi beszélőkre. Ennek megfelelően a zágrábi egyetemen nincsen különálló fordítóképző szakirány, mivel az túl nagy óraszámot igényelne. Ugyanakkor a hungarológus képzésben a fordítás, elsősorban a műfordítás megjelenik. A képzés

során a hallgatók választhatnak A fordítás elmélete és gyakorlata és Műfordítás 1. és 2. kurzusokat, melynek során elsajátíthatják a fordítás alapkompenciáit. A műfordítás kurzusok során magyar nyelvű irodalmi műveket fordítanak horvátra. Ebben kiemelkedő szerepet játszott a 2000-es évek közepétől a tanszék oktatója, Čurković-Major Franciska, aki hallgatókkal közösen magyar szépirodalmi műveket fordított horvátra¹. A műfordítói műhelymunkában jelentős feladatot vállalnak a *Vendégoktatók a magyar kultúráért* program keretében az intézetbe látogató lektorok és vendégtanárok. Ezt követően Kristina Katalinić, aki több mint tíz éve műfordítóként is dolgozik, röviden bemutatta a Műfordítás 1. és 2. kurzusok keretében végzett tevékenységet. Mindig a forrásnyelvi (magyar) szöveggel kezdik a munkát: több szinten beszélnek meg a hallgatókkal, mit és hogyan mond a szerző. Ugyanakkor nagyon fontos a hallgatók horvát nyelvi ismeretének elmélyítése és tudatosítása is. A műfordítás lehetőséget nyújt az eltérő nyelvi rendszerekből adódó különbségek megismerésére és a nyelvi kompetencia fejlesztésére. A kurzus során klasszikus és kortárs magyar irodalmi tételeket is fordítanak. Kiemelte Kiss Tibor Noé: *Ez egy stadion, én pedig az edző vagyok* című novella fordítását, melynek során a hallgatók szembesültek azzal, hogy a nyelvtani nemek hiányoznak a magyar nyelvben. Közösen beszéltek meg, hogy a horvátra való fordítás során ez milyen következményekkel és lehetőségekkel jár. Összességben nagyon népszerűek a műfordítási projektek, a horvát könyvpiac is igényli a magyarról fordított szépirodalmi műveket. Ugyanakkor problémát jelent, hogy a hallgatók anyanyelvi érzékenysége szűkül és csökken a helyesírásuk színvonala.

Bökös Borbála, egyetemi adjunktus, dékán, a Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyváradi, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar, Angol Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszéki Csoport vezetője *A partiumi Fordító és tolmács mesterképzés jelene és jövője* címmel tartotta meg a negyedik előadást. A Partiumi Keresztény Egyetemen 2020-ban indították útjára a Fordító és tolmács mesterképzést a Nyelv- és irodalomtudományi tanszéken. Az előadó rámutatott, hogy a képzés népszerű a partiumi diákok körében, hiszen más fordító-tolmács mesterképzésekkel ellentétben ez a mesterszak – az általános fordítástudományi tematikán belül – az interkulturális kommunikáció és a multikulturális tanulmányok elsajátítását is előtérbe helyezi. Ezáltal a hallgatók jártasságot szereznek az interkulturális kapcsolatok és attitűdök kialakításának, megismerésének, elemzésének területén is, képessé válnak arra, hogy a különböző nyelveket és kulturális jelenségeket egymással való összefüggéseikben felismerjék és vizsgálják. A fordító- és tolmácsképzőben jelenleg két évfolyamon összesen 26 hallgató van angol-magyar nyelvirányban. Sajnálatos módon a német nyelv esetében hallgatói hiánnyal szembesülnek. A román nyelvet nem tudták a képzésbe foglalni, de fakultatív módon a hallgatók felvehetik. Noha a Sapientia Egyetemen van fordítóképzés, a partiumi régióban munkaerő-piaci és más felmérések alapján szintén szükség van egy ilyen jellegű képzésre, ugyanis a magyar nyelv piaci értéke nagyban nőtt a régióban, elsősorban a határ menti projektek, beruházások kapcsán. Folyamatosan tartják a kapcsolatot a nyelvi szolgáltató ipar szereplőivel és a jövőbeni hallgatókkal, felmérik az

¹ Erről bővebben: Čurković-Major Franciska: A zágrábi hungarológia tanszék műfordítói műhelye. *THL2*, 1. sz. (2014): 129–140.

igényeket és azokat beépítik a tanrendbe. Az első évben a hallgatók alapozó tárgyakat tanulnak, például fordítás elmélete, interkulturális kommunikáció, fordítástámogató eszközök. Ezt követően a második évben a szakspecifikus modul során – többek között – konzekutív és szimultán tolmácsolás, terminológia, gazdasági fordítás kurzusokat kínálnak a hallgatóknak. Az online oktatási mód azonban különösen a konzekutív tolmácsolás során jelentett módszertani nehézséget. Ezt úgy oldották meg, hogy a tolmácsolás órán a hallgatók videóval felvették a saját tolmácsolásukat, a jegyzeteket és a videót feltöltötték a Moodle felületre, majd közösen (Zoom vagy Google Team felületen) ezeket megbeszélték. Összességében a hallgatók nagyon komolyan vették az önálló munkát és sokat fejlődtek a félév során. A kurzus során egyébként is nagy hangsúlyt fektetnek a projektalapú munkára, így például a hallgatók idegenvezetést is vállalnak Nagyváradon és turisztikai jellegű kötetet is adtak ki.

Ezt követően Rudas Jutka, egyetemi tanár, irodalmár, tanszékvezető és Kolláth Anna, egyetemi tanár, nyelvész, a Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék két oktatója *Nyelveken és kultúrákon át a (más) szövegekig – magyar–szlovén műfordítások a Maribori Magyar Tanszéken* című előadásukban mutatták be az intézményükben folyó fordítóképzést. A Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kara Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke az egyetlen felsőoktatási intézmény Szlovéniában, ahol magyarul tanulhatnak a diákok, s jelen pillanatban magyar alapszakos, illetve magyar szakos tanári (mester fokozatú) diploma szereshető. A tanszék alkalmazásában jelenleg két főállású oktató és egy lektor áll. A fennállásának negyvenegyedik évfordulóját ünneplő Tanszéknek a megalakulástól kezdve az volt az elsődleges funkciója, hogy magyar szakos tanárokat képezzen a Muravidék kétnyelvű általános iskolái és az egyetlen középiskola számára. Ez a profilja ma is megvan, de – a hagyományokat őrizve ugyan – a bolognai képzésre való átállással megtörtént a nyitás. Olyan szakemberek képzése a cél, akik biztos, alapos magyar nyelvi kompetenciákkal rendelkeznek; akik jól ismerik a magyar irodalmat és kultúrát; akik képesek arra, hogy fordítsák, közvetítsék az irodalmi műveket, a kulturális termékeket, a mindennapok szövegeit, az iskola, az hivatali élet, a közösségi létezés szegmenseit az együtt élő közösségek számára. Éppen ezért az akkreditált programokon belül vannak olyan kurzusok, amelyek kifejezetten az egyes szövegek nyelvi megközelítésével foglalkoznak: elsősorban morfológiai, szintaktikai és szövegtani-pragmatikai szempontokat érvényesítenek mind az elmélet, mind pedig a konkrét gyakorlat szintjén. Néhány kurzus kimondottan fordításelmélettel foglalkozik, valamint recepcióesztétikával és magyar-szlovén irodalmi komparatiztikával, s ezáltal a nyelven, a kultúrán és az irodalmon keresztül konkrétan a fordítással is. Nem utolsósorban a fordítás megközelítése elválaszthatatlan a kultúra fogalmának értelmezésétől, a fordítás nemcsak a másik kultúra közvetítésének metaforája, nemcsak nyelvi probléma, hanem ennél sokkal bonyolultabb, összetettebb, izgalmasabb jelenség. A képzés során minden félévben öt kurzus nyelvészet, öt kurzus irodalom áll a tantárgyi felosztásban. Minden nyelvészeti kurzusban a kontrasztív nyelvészet uralkodik. Ugyanakkor a nyelvészeti kurzusokon nem irodalmi műveket, hanem például tankönyveket fordítanak. Ennek során szembesülnek azzal, hogy a nyelvtudás szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy valaki fordító lehessen, hiszen a tankönyvfordításokhoz elengedhetetlen magyar szaknyelvi tudással nem rendelkeznek

a hallgatók. Az irodalmi modulról Rudas Jutka beszélt. Külön kiemelte az irodalmi fordítások során a nyelv–kultúra–gondolat egymástól való elválaszthatatlanságát. A fordítás a tisztán formális és lingvisztikai megközelítéssel szemben a kultúra szerepét hangsúlyozza. Esterházy Péter: *A szív segédigéi* szlovénre fordított regénye kapcsán emel ki olyan elemeket, amiket a forrásnyelv nem tartalmaz és ezért a fordítónak jelentős változtatásokat kell végrehajtania a szöveg struktúrájában. A két nyelv eltérő grammatikai struktúrájából következik a személyes névmások használata, a személy, a szám, az igeidő jelölése. Esterházy Péter: *Harmonia caelestis* szlovénre fordított művéből kultúrspecifikumok vagy kulturális reáliákra hozott példát az előadó. Ilyen például a *kuruc-labanc* szembeállítás; *ávósok* kifejezés; *gróf, herceg, fejedelem* megkülönböztetés; *grófnő* és *grófné* eltérő megszólítás; *édesapa* szó.

Sebők Szilárd, a Comenius Egyetem, Pozsony, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék adjunktusa *A fordító- és tolmácsolás kihívásai szlovákiai magyar környezetben* címmel tartotta meg a hatodik előadást. Szlovákiában öt magyar nyelvű felsőoktatási intézményben indítottak magyar nyelvű képzést: a komáromi Selye János Egyetem, a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke, az Eperjesi Egyetemen működő Magyar Nyelv és Kultúra Intézete, a beszercebányai Bél Mátyás Egyetem Hungarisztika Tanszéke (ez az intézmény 2015-ben megszűnt). Önálló tolmács- és fordító szak ezek közül három egyetemen érhető el: a nyitrai egyetemen angol, német, spanyol, szlovák és magyar nyelven, az eperjesi egyetemen angol, szlovák, német, ruszin, francia, ukrán és magyar nyelvpárokban és a pozsonyi egyetemen magyar és szlovák nyelven. Ezt követően az előadó a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén működő fordító- és tolmácsolást mutatta be a tanszéken töltött eddigi három és fél éves tapasztalatai alapján. A fordítási gyakorlat oktatása során rendszeresen végeztet fordítást a gyakorlati órákon, majd ezeket összehasonlító táblázatban elrendezve, közösen értékelik és elemzik. Az értékelés során igyekszik referencia szövegeket használni. Az intézmény oktatójaként munkája során tapasztalt kihívások közül kettőt részletesebben bemutatott. Mindkettő a kisebbségi helyzetből és az egyetem által biztosított intézményes keret felépítéséből következik. Az egyik, hogy mindegyik tolmács–fordító szakos hallgató, szakpárosítástól függetlenül, mindkét szakján a szlovákokat használja második nyelvként, és a választott szakpárosítás nyelvei között csak nagyon kevés esetben jön létre közvetlen kapcsolat. A másik kihívás a kontaktushelyzetre vezethető vissza. Arra, hogy a magyar tolmács–fordító szakos hallgatóknak nemcsak a szlovák forrásnyelvi mintáktól kell megtanulniuk függetleníteni magukat, hanem a magyar célnyelvi megnyilvánulásaikon belül is meg kell tanulniuk elkülöníteni az általuk teljes természetességgel használt kontaktusváltozatot, a legtöbbször elvárt standard nyelvváltozattól.

Beregszászi Anikó, habilitált docens, tanszékvezető és Petrusinec András, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia tanszék két oktatója *A magyar mint kisebbségi nyelv a beregszászi Rákóczi Főiskola nyelvi, nyelv-tanári és tolmácsolás-képzésében* címmel tartotta meg előadását. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola 1996-ban jött létre önálló, nem állami tulajdonban lévő felsőoktatási intézményként, amelyet a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány (KMFA) hívott életre

és működtet. Az intézmény Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériumának engedélyével működik. Az intézmény tantárgyi programjainak kínálatát a kárpátaljai magyar közösség nyelvi tervezési és oktatástervezési céljai határozzák meg, legfontosabb feladata a kárpátaljai magyar iskolák szaktanárokkal való ellátása. Az intézmény egyben tudományos és kulturális centrumként is működik. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia tanszékén magyar, angol és ukrán szakos BA tanárképzés, valamint magyar, angol, ukrán filológus MA képzés folyik. A tanszék felel továbbá a főiskolán a hallgatók idegen nyelvekre való oktatásáért, melynek keretén belül angol, ukrán, német és magyar mint idegen nyelv képzés folyik. A Filológia tanszék profiljának fontos eleme a soknyelvűség, a különböző nyelvek oktatásához a társadalmi erőforrás, a társadalmi mobilitás feltétele. Többnyelvű környezetben, amilyen Kárpátalja is, a különböző nyelvek egymás mellett élése természetes jelenség. A kárpátaljai magyar közösség nyelvi tervezési, azon belül oktatástervezési célja hosszútávon a közösség megmaradása, kultúrájának, nyelvének és identitásának a megőrzése, de ez nem képzelhető el az államnyelv és legalább egy idegen nyelv ismerete és együttműködtetése nélkül. Ezt a nyelvpolitikai célt követve a Rákóczi Főiskola nagy hangsúlyt fektet a nyelvtanításra, lehetőséget biztosít a hallgatóknak (és oktatóknak) arra, hogy az anyanyelvük mellett más nyelveket (idegen nyelvet és környezeti nyelvet) tanuljanak. Ahhoz, hogy a 21. század kihívásainak megfeleljenek a munkaerőpiacon és a társadalmi élet különböző területein, az anyanyelv mellett még legalább két nyelv, a környezet nyelvének és egy idegen nyelvnek az ismerete szükséges.

Végezetül Szoták Szilva, az OFFI lektorátusvezetője előadásában az Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda mentori és gyakornoki programját mutatta be. Az OFFI állami szervként látja el a hiteles fordítással kapcsolatos feladatokat. Noha a központja Budapesten van, összesen 27 regionális ügyfélszolgálati irodával rendelkezik. Az OFFI történetében mindig kiemelt szerepet játszott a mentorálás és a szakmai gyakorlat. A gyakorlati program lehetőséget nyújt arra, hogy a tehetséges gyakornokok számára jövőbeni lehetőséget is kínáljanak. A gyakornoki programban különösen fontos szerepet játszanak a fordítóképző egyetemek. Nem csak a magyarországi, hanem a külföldi egyetemokről is előszeretettel fogad az OFFI szakmai gyakornokokat, akik ily módon megismerkedhetnek a hiteles fordítás alapjaival.

Kovács Tímea